

כאיל תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וליקוטי ענינא דיומא
מרבן של ישראל מרן הגראי"ל שטינמן זל"ה

בס"ד | גליון 249 | שנה ה' | פרשת צו - פסח תשע"ח

חצי שיעור

"דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו"
(צו ז, כג)

הנה יש שפירשו דיש שני הלכות בהא דח"ש אסור מה"ת א' מקרא דכל חלב דמזה ילפינן על כל איסורי אכילה, עוד טעם מחמת דחזי לאיצטרופי.

והנה אם מסברא דחזי לאיצטרופי אנו יודעין דאסור מן התורה, עכצ"ל דזה סברא מוכרחת כמו דאמרין כתובות כ"ב דהפה שאסר הוא המתיר ידעין מסברא, דזה ודאי סברא שאי אפשר לומר שמי שהוא יחלוק ע"ז דע"ז לא נימא סברא לחדש היתה, וע"כ דזה סברא מוכרחת, א"כ ח"ש אם זה מסברא ע"כ זה סברא שאין לחלוק עליה, ואיך ר"ל חולק על זה, וע"כ דילפינן מקרא דכל חלב אלא דמפרשינן דהתורה אסרה משום דחזי לאצטרופי.

והנה באחיעזר חלק ב' (סימן כ"א) רצה לפרש דמכל חלב ילפינן איסור כללי דכל איסורי תורה עובר בחצי שיעור איסור כל חלב, והדברים צ"ע דלפי"ז נמצא חידוש דבאוכל נבילה פחות מכזית עבר איסור כל חלב וכשהשלים לכזית נהפך האיסור לאיסור נבילה, וע"כ דגם כשאוכל חצי כזית נבילה עובר איסור נבילה איסור קלוש וכשנשלם כזית האיסור יותר חמור שחייב ע"ז מלקות, ואע"ג דגם לר"ל ק"ק דכל שאוכל פחות מכזית לא עבר שום איסור מה"ת, וכשנשלם כזית עבר איסור לא על משהו האחרון שהשלים לכזית, אלא כל אכילתו הוא איסור, מ"מ לא קשה כ"כ כמו לומר דנשתנה עבירתו מכל חלב לאיסור נבילה.

עוד יש להעיר דלפימש"כ המגיד משנה בהלכות גביה פ"א בטעם הרמב"ם דכתב דאסור לגנוב גם פחות משו"פ משום איסור חצי שיעור, ואיך שייך איסור כל חלב על חצי פרוטה גביה.

סיפורי "טוב להודות"

"אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלול בשמן ורקיבי מצות משחים בשמן וסלת מרבכת חלת בלול בשמן" (צו ז, יב)

רבינו היה נוהג יום יום להודות ולשבח להקב"ה על כל חסדיו שעשה ועושה עמו. והיה אומר הנה כל משפחתי נהרגו בשואה ואני היחיד שנשארת, ובמקלי עברתי את הירדן הזה (ותירגם 'הים התיכון) ואתה ה' זיכני להקים משפחה ויש לי חתנים ת"ח כאלו גדולי תורה, ובנים חשובים מאוד. וה' זיכני להוציא ספרים. כמה שה' מטיב עמי, הכול חסד, הנה יש גדולים ממני שאיני מגיע לקרסוליהם ולא זכו לחבר ספרים, ועמי ה' כ"כ מטיב לא לפי המגיע לי, וכן כמה אנשים בגילי אין מי שיעזור להם, ולי ב"ה הבנים שלי, הנכדים והנינים שלי כולם עוזרים לי.

פעמים רבות היה רבינו פורץ בבכי ובקושי הצליח לדבר, והרים ידו ואמר כמה חסדים ה' עושה עמי, כמה אני צריך להודות לה' הנה הוצאתי ספרים ועוד דברים טובים ומה אני משיב לו, כ"כ אני צריך

להודות. כמה חסד ה' יש שבמקומות שונים שאני מופיע לדבר יש חיזוק.

אדם לא מתבונן דכל הבריאה חסד והאדם כל מצביו הם חסד, ובכל זאת מתאונן תמיד ורוצה עוד ועוד, וחושב שמגיע לו, והאמת מה מגיע לו? שום דבר.

בליל שמחת תורה תשע"ג דיבר רבינו על כך שהקריאה קשה עלי, ומיד המשך ואמר אבל ב"ה אין לי טענות, אני רק מודה להקב"ה על כל החסדים שעושה עמי, כך למשל שזכיתי ללמד בשיבה בכפר סבא, ואח"כ בשיבה קטנה של פנוביז'.

כל חצי שעה הרים רבינו את ידו ואמר בקול חנוק כמה אני צריך להודות לה' על כל החסדים שעושה עמדי ופירט הספרים שחיבר על הגמ' ועל החומש ומוסר, ובאופן מיוחד רבינו מדגיש את הספר על התפילה שזכה להוציא (והיה דרכו הרבה להודות ולשבח להקב"ה על הוצאת ספרו ימלא פי תהילתך על 'סידור התפילה', ופעם שאלו אותו מדוע יש לו כזה חיבה יתירה דווקא לספר על התפילה? והשיב: לא מצאנו כמעט רק בראשונים שחיברו פירוש על סדר התפילה, באחרונים מה שמצאנו רק דינים). וכן מה שהשאיר אותי הקב"ה דבר שלא זכו כל חבירי שיותר חשובים ממני.

בחשון תשע"ד הזכיר רבינו את היא"צ ד' חשון, של קהילת בריסק וביניהם כל משפחתו, והזכיר שהוא צריך להודות לה' על יום ההצלה שהוא עצמו ניצל לחיים. (המעשה היה שהיה צריך למצוא פתרון למנוע את גיוסו לצבא, ולכן נסע למונטרא שבמדינת שווייץ, ובכך נעשה נס הצלתו) והיה אומר אני חייב הרבה הכרת הטוב על הנס שה' עשה עמי. והיה חוזר ומודה להקב"ה על הנס שהיה עימו.

ופעם דיבר כמה חסדים הקב"ה עושה עמו, ואמר בתוך הדברים מיום הולדתי אני מוקף בחסדים, לדוגמא היו עסקנים שניסו לשחרר אותי מהצבא הפולני, ואילו היו מצליחים הייתי נשאר והיה קורה אתי מה שקרה לכולם, אך כיון שלא הצליחו היה סיבה לברוח לשווייץ ובכך ניצלתי.

וכן היה אצל שכני הרב ישראלזון זצ"ל שנשלח לסיביר וכל המשפחה כ"כ בכו והצטערו, ולבסוף דווקא אלה שנשלחו לשם הם ניצלו, ואלו שלא הלכו לשם כולם נהרגו. והוסיף מש"כ בברכת פרץ, שפרעה עשה הכל בשביל שלא יהיה משה רבינו ולבסוף מיהו שגידלו בביתו פרעה עצמו. וכן המון הכין את העץ למרדכי, ולבסוף אותו עצמו תלו על העץ שהכין.

וסיים רבינו הכלל הוא שיש לדעת כל מה שהקב"ה עושה הוא לטובה, וכן אדם לא יודע, דלפעמים הקב"ה רוצה להצילו ממיתה או מגיהנם, וזה הכל רק לטובת האדם.

אין לתאר כיצד היה נראה המראה כשרבינו פרץ בבכי ואמר מה אני אענה להקב"ה שכ"כ הרבה טובה עושה לי, ומה אני החזרתי לו... כמה אני צריך להודות לה', אין אחד בעולם שהקב"ה עושה עמו חסד כמו שעמי (ופרט הספרים ועוד) ומה אני משיב לו? (מעובד על פי הספר צדיק תתור יפרח פרק ל"ב - טוב להודות לה')

"תִּעֲזוּ יְדֵךְ וְתָרוּם יְמִינְךָ כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ חַג פֶּסַח, וְאָמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח"

חג פסח כשר ושמח לכל בית ישראל, מערכת כאיל תערוג

צורת הבדיקה

רבנו היה מניח פתית א' שיש בו כזית, ושאר הפתיתים הם פחות מכזית, ומניחם בשקית ניילון סגורה היטב, דחושש לשיטות (עי' ביאור הגר"א סי' תמ"ב סעי' י"א ועוד) דאין חיוב בדיקה לפירורים פחות מכזית. (הגדש"פ אילת השחר עמ' י')

רבנו בשעת בדיקת החמץ היה לובש בשעת הברכה מגבעת ומעיל, ואור החשמל היה מכובה בשעת הבדיקה. ובשנים האחרונות האור היה דולק בבדיקה [ובשנים שבני בית היו עוזרים לרבנו בבדיקה, היה מברר קודם הברכה מי המסייעים לו בשביל לידע לכוין בברכה שיהיו שלוחיו אח"כ].

ובדק כל הבית והפינות והסדקים כולל כל הכסאות והשולחנות והשיש שבמטבח וכדו'. (עי' סי' תל"ג ס"ג ובשע"ת סק"ב). וארוונות הבגדים לא בודק אבל כיסי הבגדים בודק [בליל י"ד] (עי' סי' תל"ג ברמ"א סי' א). ולפעמים ה' בודק כמה מהארוונות קודם ליל י"ד עם נר.

בבדיקת חמץ היה רבנו רגיל לבדוק מלבד במקומות הרגילים, גם במנג'טים של המכנסים, מעל המקרה, ובחלוק שלובש, ואמר שאע"פ שאינו מכניס שם חמץ אבל חושש שמא הכניסו שם אחרים חמץ. (מפי נכדו הרה"ג ר' אשר שטינמן)

בד"כ בדק גם את ארון החשמל שבחדר מדרגות, ופעמים בודק גם את חדר המדרגות. [וביאר שבדק ארון החשמל כי מצוי שילדים מכניסים שם חמץ] ואמר שמי שיש לו מכונית יש לבדוקה מחמץ ולא יברך על הבדיקה אלא יבדקנה מיד אחר שבדק ביתו [בלי הפסק]. מה שמשכיר לגוי לא בדק כי משכירים ביום י"ג לגוי (עי' משנ"ב סי' תל"ו סק"ב). ועל כל ארון שמשכיר לגוי, היה מניח פתק שכתוב בו מושכר לגוי. עי' משנ"ב סי' תמ"ח סק"ב) ובשו"ע (סי' תנ"א ס"א) [ואת הפתקים הניח בליל י"ד].

אחרי בדיקת חמץ היה אומר כל חמירא. (עי' שו"ע סי' תל"ב ס"ב), ולא אמר ג' פעמים כל חמירא, ודלא ככף החיים ס"ק כ"ח.

ויהי נועם

הורה רבנו שלא לומר ויהי נועם במוצש"ק הגדול על אף שיר"ט חל בשבת הבאה, וכמו שמבואר בלוח אר"י משום שאין ר' ימי מעשה שלמים, היות ובער"פ אחר חצות לא עושים מלאכה משום הקרבת קרבן פסח. ואמר הדמנהג בזה דלא כהמשנ"ב סי' רצ"ה סק"ג.

גר שירש חמץ בפסח

נשאל רבנו: גר צדק מכר חמצו לאביו הגוי ובאמצע חוה"מ מת אביו, האם נאסר כל חמצו דהרי קנה החמץ ואינו יכול עכשיו למוכרו או לא? ואמר רבנו דהנה איתא בגמ' קידושין יז, ב עכו"ם יורש אביו דבר תורה אבל גר יורש אביו רק מדרבנן שמא יחזור לסורו ע"ש וא"כ מכיון שזהו רק ירושה מדרבנן לטובתו שלא יחזור לסורו, כאן שהוא בודאי אינו רוצה לעבור בבל יראה וזה לא לטובתו כלל הוי כגדו א"א בתקנת חכמים ואינו יורש את אביו כלל, דרק ירושה דאורייתא חל בע"כ, ונשאר חמץ של הפקר כמו גר שמת קודם הפסח או חמץ של שאר יורשים הגויים ומותר לאחר פסח. (הגר"א דינר קובץ קול תורה פב עמ' קסא)

לשבת וללמוד

אחד שאל פעם את רבנו מה לעשות בער"פ כדי להתכונן לפסח, אמר לו רבנו: לשבת ללמוד. ואח"כ מה? לשבת וללמוד! (צדק כתמר ירח עמ' סא)

ואמר רבנו: דבר גדול הוא שיסדו ישיבות בין הזמנים לחזק את רפיון הידים מתורה בימים אלו, ואע"פ שנותנים תמורה כספית על לימוד זה מ"מ עדיף מכלום הוא, ומ"מ טוב מזה הוא שילמדו לש"ש בלבד.

ואפילו בימי בין הזמנים של ערבי הפסחים שמוטל על כל בחור לסייע להוריו בביעור החמץ, הרי אם יעזור בבית ג' או ד' שעות עדיין ישארו לו חמש או שש שעות פניות ללימוד תורה, וכל מה שילמד בזמן זה כולו ריוח, וע"כ גם אם לא יכול ללמוד בעיון שילמד לכה"פ בבקיאיות.

והוסיף: בזמנים אלו של ערבי פסחים הרבה מבקשים להדר במצוות ולקיימם בהידור, ואמנם דבר גדול הוא אבל מ"מ אין זה כמו תורה!, והיא המצווה הגדולה ביותר שיש להדר בה, והיא המצווה המשפעת ביותר בעולם וכמ"ש החזו"א באיגרותיו (ח"ג סט') שאם היו לומדים תורה לאמיתיה היה הדבר משפיע רוח טהרה בעולם ועל ידה היו נמנעים הרהורי כפירה בעולם, וככל שיוסיפו לומדי התורה ללמוד כראוי תרבה השפעתם יותר ויותר.

אכילת מצה בשנים האחרונות

בערב פסח תשע"ו חש רבנו ממש רע, ואחרי שבדקו רופא התברר שכנראה זה בגלל הלחץ שלו שלא יוכל לאכול מצות, אז כל הגוף נהיה חולה כפשוטו. ובשנה האחרונה זכה רבנו בדרך נס ממש לאכול כזית מצה מרוסקת, למרות שתקופה ארוכה קודם לא אכל כלום.

בולמוס לאכילת מצה

שנה אחת רבנו חלה באולקוס והרופאים הזהירו אותו שלא לאכול דבר קשה, ואסרו

עליו לאכול מצה, ובליל פסח כשראה רבנו את המצה לא יכל שלא לקיים את המצוה, וחשב אולי אם ירכך את המצה במים זה יהיה טוב, וכך עשה ואכל כזית. ולמעשה סבל מכך אח"כ, אבל לא היה מסוגל להתגבר על התשוקה למצות מצה.

כזית לחולה

כשחלה האדמו"ר הבאר יעקב מנדבורנא עלה רבנו לבקרו, ושטח האדמו"ר את דאגתו בפני רבנו ואמר: הנה קרב ובא ליל התקדש חג הפסח אשר בו מצויים אנו לאכול מצה ומרור ולשתות ארבע כוסות לעשות נחת רוח לבורא ואני נבון ממצבי שכן עפ"י דברי הרופאים יהיה עלי להימנע כמעט כליל מאכילת מאכלים קשים אלו ואיני יודע כיצד אוכל לצאת ידי חובתי באכילת הכזיתים האמורים, שמא יש ביד כבודו איזו קבלה בדבר גודל השיעור של כזית מצה שדי בה כדאי לצאת ידי חובה.

ואמר לו רבנו מקובלני מחזון איש ששיעור כזית הוא כמו כף יד. והוסיף ואמר, פשיטא הוא שיעור כזית מצה כגודל כף היד, שאינכם צריכים לאכול יתר על כן, ובכך אתם יוצאים מצוות אכילת מצווה כתיקונה. ותאכלו קצת בברכת המוציא ולאפיקומן תאכלו כזית. [וכן הורה לו הגר"ש ואזנר בשם החזון איש]

משומר מן המזיקין

מעשה שהשאירו את דלת הבית פתוחה בליל הסדר ובאו גנבים וגנבו את החפץ שהיה מונח אצלם לפקדון. והורה רבנו שפשוט שחייב לשלם שכל מה שאמרו (רמ"א סי' תפ"א סעי' ב) שלילה זה משומר מין המזיקים ולא מהגנבים.

השגחה פרטית

סיפר רבנו שהגר"ר אברהם אליהו מייזיס [אב"ד מינסק ואח"כ ראש ישיבת תורה ויראה ומח"ס בן אברהם] ה' בסביבר וטעה וחשב על זמן מסוים שהוא ליל בדיקת חמץ והלך לאכול חמץ, והגיעה אליו חבילה וה' בתוכה לוח וראה שכבר ליל הסדר.

בדיקה בליל י"ג

במשנה ברורה סימן תל"ג ס"ק א' כתב אכן אם בדק בליל י"ג לאור הנר שבליה אור הנר יפה לבדיקה ונזהר היטב שלא להכניס חמץ א"צ לחזור ולבדוק כן הסכימו רוב האחרונים ובשער הציון ס"ק ה' כתב והנה ומדברי הפר"ח והגר"א והלק"ט וח"י משמע דאפילו לכתחילה יכול לבדוק בליל י"ג לאור הנר אם רק מתכוין לשם בדיקה אכן בספר חק יוסף פקפק ע"ז דאף דמצד הבדיקה אין קפידיא בזה מ"מ יש למנוע מזה דיפסיד אז הברכה לפי מה דקי"ל כרמ"א בסיומן תל"ו דהבודק קודם הזמן לא יוכל לברך והוי דומיא דקי"ל דערום לא יתרום משום דאינו יכול אז לברך עכ"ל.

ויתכן לחלק בין הדין דערום לא יתרום לכאן, דבתרומה כיון שהולך לתרום וצריך לברך בזה אמרינן דערום שאינו יכול לברך לא יתרום, משא"כ כאן דעדיין לא הגיע זמן חיוב בדיקה י"ל דלא חיישינן למה דמפסיד ע"י בדיקתו את הברכה, ובאילת השחר (ב"ב ה, ב) הבאנו בשם ה"ט דבנותן פדיון לפני ל' על אחרי ל' אינו מברך על פדיון הבן ולכן כתב שם דאין ליתן קודם הזמן שיהא פדוי לכשיגיע הזמן, וכתבנו דבתוס' לא משמע כדבריו וכן י"ל כאן.

ועוד י"ל לדעת האחרונים שהביא במשנה ברורה (סי' תל"ב ס"ק ד') שאם לא בירך בשעת בדיקת חמץ יברך בשעת שריפה א"כ הבודק קודם ליל י"ד לא הפסיד לגמרי הברכה על מצוה זו משא"כ המפריש ערום מפסיד את הברכה לגמרי.

ומש"כ במשנה ברורה סימן תל"ג ס"ק מ"ה דאפילו אם בדק לאור הנר בחורין ובסדקין ג"כ צריך לחזור ולבדוק בלילה ככל ישראל שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה עי"ש. לכאורה זה רק במקום ששייך שנכנס חמץ בינתיים וכדו' דאל"כ מה שייך בדיקה על מקום בדוק דלאאורה אין לזה שם בדיקה כלל.

והר"ן בפסחים ס"ל דבדיקה נמי מדאורייתא. ובמנ"ח מצוה ט' כתב דמדברי החינוך נראה דבדיקה וביטול שניהם מן התורה. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' תמו)

בדיקה במקום סכנה

בפסחים (ח, ב) איתא חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אמר כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה וכו' והאמר ר"א שלוחי מצוה אינן ניזוקין היכא דשכיח היזיקא שאני שנא' ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני והנה בכתובות (עו, ב) איתא מכריז רבי יוחנן הזהרו מזבובי של בעלי ראתן פרש"י זבובים השוכנים עליו קשות להביא אותו חולי על איש אחר רבי זירא לא הוה יתיב בזיקי' פרש"י במקום שתנשב רוח אחת על שניהם. רבי אלעזר לא עייל באהליה רבי אמי ורבי אסי לא הוו אכלי מביעי דההוא מבואה ריב"ל מיכרך בהו ועסיק בתורה אמר אילת אהבים ויעלת חן אם חן מעלה על לומדיה אגוני לא מגנא פרש"י נדבק אצלם בשעה שעוסק בתורה ומושיבן אצלו ומובטח הוא שתגן התורה עליו ולא יזק. ובהמשך הגמ' מובא דשאל לרבי חנינא בר פפא מי איכרכת בבעלי ראתן ואיעסקת בתורה ופרש"י כדהוה עביד איהו שהי' מסכן בנפשו לכבד את התורה וצ"ע דהא אמר דהתורה מגינה עליו ומה סיכן עצמו.

ואפשר לומר דהנה שלוחי מצוה היכא דשכיח היזיקא אין בטוחין שינצלו וצריך לומר דהגם שזה קצת סכנה מ"מ הגדר הוא אם בעד דבריו הפרטיים ה' מסכן עצמו באופן דזה לא סכנה ממש וכמו שהי' מותר לנסוע באני' לצורך פרנסה בימים הקדמונים אע"פ שהי' סכנה מ"מ זה עוד לא נכנס בסוג סכנה ממש כל כה"ג גם בדבר מצוה מותר. וא"כ אפשר שכל שרצונו בהמצוות הוא כמו עניניו הפרטיים שהי' כדאי לו להכנס

לספק סכנה כזאת שאז מותר לו ואז יתכן שהמצוה תצילהו כיון שזה לא בגדר סכנה ממש, משא"כ אם אין רצונו כל כך בהמצוה כמו ענין הצריך לו אלא דעושה מחמת שרצה להסתמך על המצוה על זה שוב שייך לומר היכא דשכיח היזיקא שאני דאסור לו לעשות המצוה ולסמוך על זה שתצילהו ותגין עליו.

והנה לפי"ז ריב"ל ע"כ לא סמך על המצוה ולולא שסמך לא הי' נכנס בסכנה גדולה כל כך, אלא שהי' כדאי לו לסכן עצמו על זה ואז מותר לו ולכן גם הגינה עליו, וזהו מה שאמר דהתורה מגינה היינו דאין זה הטעם שבשבילה סמך, אלא שהי' כדאי לו בין כך להכנס בספק סכנה והי' אצלו כענין פרנסה שצריך לו שהי' מותר לו לעשות בספק סכנה כזאת ולכן באמת גם הגינה, והחכמים שלא הגיעו לדרגה הזאת והיו עושים זה רק אם יסמכו שהמצוה תגין והא אינו מחויב לסכן עצמו לכן זה אסור כיון דשכיח היזיקא. ולענין בדיקת חמץ ג"כ א"א לתקן לבדוק במקום דשכיח היזיקא, דאז יעשו מחמת שיסמכו שהמצוה תגין עליהם וזוה המצוה לא תגין לכן לא חייבוהו לבדוק ולומר לו למסור עצמך על זה לא רצו לחייבו למסור ולומר שהמצוה תגין, דלכן אדם שעושה רק משום שהמצוה תגין אז המצוה לא תגין בדוכתא דשכיח היזיקא ולכן פטור מלבדוק. ואצל שמואל שלא רצה ללכת צריך לומר דהי' סכנה ממש ולכן גם לצורכו לא הי' עושה דבר כזה, ומ"מ שפיר יליף בגמ' דהיכא דשכיח היזיקא שאני דס"ל דאין לחלק דכל שרק סומך בשביל המצוה אז בדוכתא דשכיח היזיקא לא תגין עליו המצוה. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' תמז)

נתינת חמץ לכלבים

בשול"ע (סי' תסז ע"י י) כתוב שתרוגלת מבושלת שנמצא בה בפסח חטה מבוקעת, מותר למוכרה לאינו יהודי שאינה נמכרת יותר ביוקר בשביל החטה שנמצאת בתוכה. ובצמח דוד (על שו"ת רעק"א סי' ט) מקשה דלמכור חמץ לעכו"ם לבד איסור הנאה איכא איסור להאכיל ואפילו היכא דליכא הנאה, וכדאמרין בירושלמי פסחים (פ"ב ה"א) דאפילו לבהמת הפקר דליכא הנאה ג"כ אסור להאכיל, וא"כ למכור לעכו"ם בפסח נהי דלא חשיב הנאה דהוי כמוכר חוץ מדי איסור הנאה שבו, מ"מ הרי מאכילו דלא גרע מזורק במקום שהעורבים מצויים שם דפסקין דאסור עי"ש.

וקושיא זו אפשר לשאול גם במש"כ במשנ"ב (סי' תמ"ז סק"ג) בשם האחרונים על תערובות חמץ בפסח דבמקום הפסד גדול א"צ לשרוף הכל אלא ימכור כולו לנכרי חוץ מדמי איסור שבו דכיון שאינו לוקח דמים בעד האיסור המעוררב בו א"כ אין נהנה ממנו עכ"ל.

והנה בפסחים (ו, ב) אמרין שני דברים אינו ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו ברשותו וכו' וחמץ ממש שעות ולמעלה, והנה זה דוקא לענין שיעבוד בבל יראה אבל אינו שלו לשאר דברים, אמנם מצינו דאפי' בעלות לקיום מצוה גרידא הוי קצת בעלות, נמצא דגם בפסח דאסור בהנאה מ"מ נשאר לו בעלות לגב בל יראה, וזה סגי לענין דהחמץ שנותן להכלב עדיין הוא חמץ שלו ואסור ליתן אפי' לכלב הפקר, אבל זה ודאי דאם אחד יש לו בעלות רק לגבי שיש עליו איסור בל יראה ואחר בעל הבית ממש ודאי בעלות של הראשון.

נמצא דהעכו"ם שקונה החמץ לגמרי דאין לו דין איסור הנאה יש לו דין בעלים ממש, אבל הנותן או המוכר לעכו"ם אין לו כבר דין בעלות גם לענין לעבור בל יראה, ואז העכו"ם מדידי' אכיל ואין לישראל שום שייכות לזה, משא"כ נותן לכלב כיון שהוא עדיין נשאר בעלים לענין בל יראה לכן גם לכלב הפקר אסור לתת. (ימלא פי תהלתך)

בדיקת חמץ בעזרה

נשאל רבנו: על מי היה מוטל חיוב בדיקת חמץ בעזרה? ומשכחת לה בחמץ של הדיוט (עי' תוס' מנחות פ"ב ד"ה וכו'), דחמץ של הקדש אין טעון בדיקה כמבואר בפסחים ה. והשיב רבנו שלא היו בודקים כלל משום שחיוב בדיקת חמץ הוא מדרבנן ואין שבות במקדש.

תשביטו

המנ"ח (מצוה ט) דן במ"ע דתשביטו אם עיקר המצוה שלא יהי' החמץ ברשותו ואם אין לו חמץ מקיים ג"כ המצוה דתשביטו וא"צ לדקדק שיהא לו חמץ קודם פסח ויבערו, וגם נ"מ אם אחד רוצה לבער חמצו בפסח ובא אחר וחטפו ממנו וביערו דמבואר בשו"ע ח"מ סי' שפ"ב דהמונע לחבירו לעשות מצוה כגון שחטף ממנו מצות כיסוי צריך לשלם לו, אבל כאן כיון דאין מצוה כלל עליו בקום ועשה אלא ממילא נתיקימה המצוה א"כ לא חטף ממנו כלל כי בכל ענין שמושבת מן העולם מקיים בעל החמץ מצות עשה עכ"ל.

ויל"ע דב"ק (צ"א, ב) אמרין בשור העומד להריגה ובאילן העומד לקציצה דטען ליה אנא בעינא למיעבד הא מצוה ושור העומד להריגה פרש"י שור שהמית ואילן העומד לקציצה פרש"י אשירה או כל עץ הנוטה לרה"ר ומתירא שמא יפול על אדם וימות, והנה אין דין חיובי לקצוץ עץ הנוטה לרה"ר אלא צריך לדאוג שלא ינזקו ע"י העץ ואעפ"כ כתוב שצריך לשלם ' זהובים על שקדם ועשה את המצוה, וא"כ ה"ה י"ל דאפילו אם אין מצוה בקום ועשה לשרוף החמץ מ"מ המקדים ושרוף את חמצו של תבירו צריך לשלם ' זהובים.

אמנם בהריגת השור יתכן שזה באמת מצות הבעלים דהגמ' בב"ק צ' ב' מקשה וכי קדמו ודנוהו דיני נפשות מאי הוי ליהדר ולידייניה, ומקשה רעק"א הא הוי הפקר וליפטר מדין נגח ואח"כ הפקיר וכתב החזו"א (ב"ק סימן ג' ס"ק ט"ו) ונראה דשור

שנגמר דינו שהזיק בעלים חייבים שהרי יש לו זכות מצוה כדאמר לקמן (צ"א, ב) יכול שיש לו בו זכות חיוב בשמירתו וחיוב על נזקיו וכיון שהוא חייב על נזקיו דהשתא חייב על נזקיו הקודמים עכ"ל.

והנה לפי צד המנ"ח דמי שאין לו חמץ לבער לא קיים העשה, א"כ אדם שהדליק אש בביתו והלכה ושרפה חמצו או עכו"ם שרפו הוא לא קיים המצוה אלא שאינו עובר איסור כיון דלמעשה אין לו חמץ. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' תמח)

דבערתיה דלא בערתיה

מה שמזכירים דבערתיה אע"פ שזה כבר מבויער אולי י"ל דחששו שמא יטעו ויאמרו דבערתיה' וישכחו לומר דלא בערתיה' ולכן תיקנו לומר את שני הדברים. ובשם הג"ר רפאל שפירא תירצו דהכונה לחמץ שנפלה עליו מפולת דדינו כמבוער ואמרו בפסחים לא, (ב) שצריך לבטל בלבד, ועי' באסופת הגר"ח מבריסק פסחים סי' ד'. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' תמט)

ביעור חמץ בפסח

העירו דהמוצא חמץ בפסח וצריך לבערו, נמצא דנהנה מהחמץ כי בזמן שמבערו הוא מקיים מצוה ופטור מליתן פרוטה לעני, והנה התוס' בשבועות (מד, ב ד"ה ורב יוסף) תירצו על קושיא אחרת כעין זה שיכול לתקוע ולטבול במקום שלא יבוא שם עני באותה שעה וכך י"ל כאן. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' תנ)

לגנוב חמץ מאביו העבריין לפני הפסח, כדי שיתייאש וימכרנו לגוי וישיבנו אחר הפסח

שח הגר"י זילברשטיין: ראובן הוא עבריין המחזיק חמץ בפסח, כגון ופלים בונבונירות וגם בקבוקי ויסקי, ואם ישארו בידו יעבור על 'בל יראה' וגם על איסור אכילת חמץ שעבר עליו הפסח, והוא אינו רוצה למכור את חמצו כלל. האם מותר לבנו שמעון לגנוב ממנו את חמצו לפני הפסח, ומן הסתם יתייאש ממנו, ושמעון ימכרנו לגוי ויזכה בו הגוי, דהחמץ בידו הוא לאחר יאוש, והוי יאוש ושינוי הרשות דמהני, כמבואר בשו"ע (ח"מ סי' שנג ס"ג), וישיב לראובן את חמצו לאחר הפסח, וכך נמצא שראובן לא עבר בפסח על איסורים, וחמצו לא נאסר בהנאה?

תשובה: בחשו"קי חמד עמ"ס יבמות (סו, ב) כתבנו כמה צדדים להתיר לגנוב, א. שהגניבה היא לתועלת הגנב, ואף שאסור לגזול לתועלת, מכל מקום מותר לגנוב על מנת להציל מהפסד דהוי כמשיב אבידה. ב. כל האיסור לגזול על מנת להצילו הוא מפני הצער שמצער, ואם כן יתכן שדוקא כשגזול להציל את רכושו אסור לעשות כן כשגורם לו צער, אבל בענינו שעושה כן להפרישו מאיסור חמץ יתכן שמותר, כי מותר לצער אדם כדי להפרישו מחטא. ג. כיון שגונב על מנת לשלם לצורך מצוה. הצעתי את השאלה לפני רבנו ואמר שיש דרכי ה' צדיקים ילכו בהם, ואין זה דרך ישרה ללכת בה.

ויתכן שכונתו היא רק באופן כזה שהוא כעין הוראה כללית, ועלול לצאת מזה תקלה, ואנשים עלולים לגנוב ולהנות מהגניבה, אבל באופן פרטי, כאשר הבי"ד יזהירו אותו שיעשה כן רק לשם שמים ושלא יהנה מכך כלל, אולי יודה שהדבר מותר.

דיני קדימה בהפרשה מאיסור

שח הגר"י זילברשטיין: אדם שעומדים לפניו שני אנשים שהולכים לאכול חמץ בפסח במזיד ר"ל, לאחד מהם יש ילדים, והשני רווק ויכול להפריש רק את אחד מהם מהחטא, את מי יפריש?

תשובה: מבואר בתוס' ביבמות (ב, א ד"ה אשת אחיו) שנחלקו רבותינו הראשונים, בכל האיסורים שבתורה שהם בעונש כרת, האם רק הוא נכרת, או גם זרעו. דעת רש"י שבכל מקום שיש כרת, אף זרעו נכרת, וזהו החילוק שיש בין עונש כרת לעונש מיתה בידי שמים, ואילו דעת ריב"א היא שרק בכרת של עונשי עריות דכתיב בהו ערירי זרעו נכרת, ולא שאר האיסורים שיש בהם כרת.

נמצא שלשיטת רש"י, שבכל איסור שיש בו כרת זרעו נכרת, אף האוכל חמץ בפסח זרעו נכרת, ולפי זה אם עומדים לפניו שני אנשים שהולכים לאכול חמץ בפסח ר"ל, ויכול להפריש אחד מהם, ולאחד מהם יש ילדים ולשני אין ילדים, יקדים להפריש מחטא את זה שיש לו ילדים, כדי להציל אף את זרעו.

והנה במנחת חינוך (מצוה רלט) כתב שבכל מצוות תוכחה, יש גם מצוה של לא תעמוד על דם רעך דלא גרע מטובע בנהר דעובר על לא תעמוד, וגם והשבות לרבות אבדת גופו, עאכ"כ דאם יכול להציל מן העבירה דהוא אבדת נפשו וגופו ר"ל בודאי חייב להחזירו למוטב ולהצילו, יעו"ש. נמצא שאם יש כאן אחד שיש לו כמה ילדים ונגזר עליהם שיכרתו, יש מצוה של לא תעמוד על דם רעך להציל את כולם מעונש זה, ויתכן שהוא קודם להצלה לפני אחד שיש לו פחות ילדים. וכן לפי שיטת הריב"א, אם רואה שני אנשים שהולכים לחטוא בעריות, ויכול להפריש רק אחד מהם, יפריש את זה שיש לו ילדים.

הצעתי את דברי לפני רבנו, שאולי יש להעדיף את מי שיש לו ילדים, ולא קיבל את דברי, ואמר דהנה מצינו במסכת סוטה (כ, א) יש זכות תולה לה, ואם כן אין זה הכרח דיש להפריש את זה שיש לו ילדים, כי אולי יהיה לו זכות וינצל גם כשיאכל חמץ בפסח, אבל יש להקדים מה שחז"ל הורו לנו במסכת הוריות (יג, א) כהן קודם ללוי, כי קדושתו גדולה יותר.

רבן של ישראל

והגרא"ל עודד אותו שהשכר שמור לעוה"ב ויש לשתוק למרות הקושי הגדול, ור' יצחק זל"ה סבר וקיבל.

ו. סיפר ידיד שיש לו מכר אברך בק"ס בוגר ישיבת..., וסיפר לו שמגיע ממשפחה עם מושגים אחרים, והיו לו טענות על הישיבות ושהלימוד לא מתאים לו וכיו"ב והחליט ללכת לצבא רח"ל, ושיכנעו אותו להיכנס להגרא"ל זצ"ל. ונכנס ושטח כל טענותיו באזני רבינו, וכשסיים אמר לו אתה בעוה"ש לומד שנה הבאה בישיבה וכדאי לך ללכת לישיבת..., ואמר הבחור אבל אני לא מתאים וכו', ורבינו חזר ואמר תלמד בישיבה והכל יהיה בסדר (איני זוכר הלשון המדויק). ואכן הלך לשם והצליח ועשה פרי. - כנראה בפקחותו הבחין רבינו שהנער אינו בשל להבין, ומאידך הוא בדרגה שאם יקבל הוראה יבצע אותה אף שלא יבין. וזה ששלחו לישיבה זו, איני יודע הטעם, ואולי בגלל שיש שם לפעמים מתחזקים בודדים שמטרתם להיות חרדים לגמרי ומדקדקים בהלכה וכו', ומשתלבים יפה, והכריע בדעתו הרחבה שזה הטוב והמתאים לאותו בחור.

ז. אוסיף על כוח זכרונו של רבינו מה ששמעתי מזמן רב מאחד שכשנכנס כמה פעמים לבקש ברכה בענין מסויים, ובדרי"כ היה נכנס כפעם בשנה או פחות, והגרא"ל זכר הפרטים העיקריים וכו', וכן שמעתי מעוד אנשים על כיו"ב שזכר עובדות שסופרו בפעמים קודמות שבאו להתייעץ או להתברך. ומרי"ה פ. שלמד במחזור הראשון (או מהראשונים) של גאון יעקב שמעתי שכל פעם שנכנס היה הגרא"ל מזכיר לו חסד נעורים זה, ושואל אותו על משרתו כמשיב בישיבה וכו' עם הפרטים שסיפר על זה מזמן רב. והנה על אנשים בודדים או מקורבים הבאים בתמידות אין זה חידוש אבל כמדומה שהיה כך אצל הרבה בני"א שהיו נכנסים לפרקים רחוקים להתייעץ ולהתברך, והוא פלא פרי של זיכרון חזק, ומצורף כנראה שנתן עינו וליבו על צרכיהם של ישראל, ותפסו פינה בליבו הטהור. ועל זכרונו בתורה גם בשנים האחרונות שמעתי לפני כ-4 שנים מאחיני שלמד באורחות תורה והיה נכנס עם עוד בחורים בקביעות מסויימת (כמדומה פעם בשבוע), וסיפר לי שהם נוכחים בתמידות שרבינו זוכר כל גמ' בש"ס וזוכר תמיד הדף המדויק וכו', ובאמת שממנו שמעתי לראשונה דבר זה והיה לפלא בעיני ובפרט בזקנה מופלגת כשל רבינו, ושוב נתפרסם כן לרבים.

ח. סיפר לי אאמו"ר שליט"א עובדה מהשנים שהיו מתפללים בכולל חזו"א הישן לפני שנבנה החדש, בשנה אחת אחרי שסיימו מוסף ביוכ"פ נשכב הגרא"ל זצ"ל על המעקה במרפסת כולל חזו"א הישן עם גמרא, ולמד כך ברצף עד שהתחילו מנחה.

ט. ח"א היה מתפלל בימים נוראים בכולל חזו"א אחורי הגרא"ל זצ"ל - כמדומה שהיה בצדדים שלפניו. ושנה אחת סיפרו שהגרא"ל לא חש בטוב וקשה לו לעמוד על רגליו הרבה זמן, והיה אאמו"ר שליט"א סבור שודאי לא ימתין לו בשמונ"ע, וביום ראשון של ר"ה האריך הרבה בתפילתו כדרכו, וכשסיים ראה שהגרא"ל זצ"ל המתין לו. ואחרי התפילה ניגש להתנצל על שהטריח, ואמר שבמצב כזה לכאוי אין חיוב להמתין ולכן היה משוכנע שלא ימתין לו, והגרא"ל זצ"ל הראה שמסכים איתו ושאכן לא היה צריך להמתין וכו', והיה נראה שפשוט לו שיותר לא ימתין, ולמחרת האריך אאמו"ר שליט"א בלב שקט, וכשסיים ראה שהגרא"ל זצ"ל שוב המתין לו בעמידה.

א. שח הרה"ג ר' אברהם ברלין: אספר מעשה שהיה נוגע אלי כשסגרתי ווארט במזל טוב ומיד למחרת נערכה בירושלים שמחת התנאים ולא הספקתי לבוא לבני ברק לקבל ברכת מזל טוב, ושלחתי את אאמו"ר להודיעו שלא יטרח לבוא, ואאמו"ר הגאון שליט"א נכנס להזמינו לשמחת התנאים, ואמר לו בשמי שאני אמרתי שאינני רוצה להטריח את רבנו והוא אינו צריך לעלות לירושלים, ורבנו השיב שאעפ"כ הוא רוצה להגיע, סיפרתי זאת לאשתי (אז כלתי) ואמרה שגם היא מבינה שאין צריך להטריחו ודיברה עם הוריה על כך והשיבה בשמם שמצדם אם רבנו בכל זאת רוצה להגיע אפשר לעשות את התנאים בבני ברק, העברתי הדברים לאאמו"ר והוא הלך שוב לרבנו ואמר לו זאת, ואמר לו רבנו שאעפ"כ הוא רוצה להגיע ושלא יעשו את זה בבני ברק אלא בירושלים כיון שבחורה שמתארסת רוצה שהחבירות שלה יבואו לשמוח עמה בשמחת התנאים ואם יעשו זאת מחוץ לעיר מגוריה יבואו פחות חבירות, ולכן לא מסכים שיעשו זאת בבני ברק, והטריח עצמו ועלה לירושלים על אף הקושי.

ב. הג"ר יהודה בויאר שליט"א אמר לבני משפחתו (אחר פטירת מרן) שלפני שנים רבות כשהיה עוסק בעניין שלא עסקו בו בחבורה בכולל חזו"א היה הולך לדבר בלימוד עם הגרא"ל זצ"ל, ושאלו אותו הרי יש הבדלים בשיטת הלימוד (שהגרי"ב שליט"א רגיל בהיקף גדול בסוגיות העיקריות וע"ד החזו"א, והגרא"ל היה עומד יותר על הנקודות העיקריות בכל עניין, ועוד), ואמר, נכון, אבל עם מי היה אפשר לדבר בכל חלקי תורה מלבד הגרא"ל.

והוסיף ואמר שהגרא"ל לקח הרבה חומרות על עצמו והיה מחמיר בהרבה דברים יותר מהמחמירים הגדולים (וכגון שלא היה הולך בשבת עם כיפה תחת הכובע, והוסיף והחמיר ולא הלך כך גם בבית לחוש להגרא"א שגם בבית אסור לטלטל וכו' - כנראה הגרי"ב עצמו אמר הדוגמא, וצ"ב), והוסיף אבל אצלו הכל היה בשמחה, ובדברו זה התחיל לבכות מהתרגשות.

ג. סיפר אברך שאביו שליט"א הוא ממנהלי המוסדות של קהילה גדולה בעיר מסויימת ואנשים רעים פירסמו עליהם השמצות וגרמו צער ועגמו"נ. משלחת מחברי הקהילה ובהם אביו של המספר פנתה למרן הגרא"ל זצ"ל והתלוננו על העוול שנעשה להם, והגרא"ל זצ"ל השיב להם (בערך): קינדרלאך, לאנשים האלה אין עולם הבא, תנו להם ליהנות קצת בעולם הזה ואל תגיבו כלום.

ד.אף שלא נהיג גבן לעסוק במופתים, אבל ידוע מכמה גדולי ישראל ששמעו מפיהם דברים של הרגש ונתברר אח"כ שהייתה להם סיעתא דשמיא כעין ראיית דברים נסתרים, וכמו שמספרים הרבה מהח"ח ועוד. ואכתוב אשר שמעתי כמדומה בשלהי תשע"ו מאברך אחד מבוגרי מיר ברכפלד מעשה שאירע יום או יומיים קודם. אותו אברך היה בועד שמסר בבני ברק הגאון הרב ראובן הכסטר שליט"א משגיח במיר ברכפלד, והוא סיפר להם שהיה באותו יום קודם לכן אצל הגרא"ל ושאל, כדרכו כמה שנים, על מה לעורר ולחזק בימים הנוראים. באותה שנה הגרא"ל לא השיב לו ואמר שיעשה כהבנתו וכו' למרות שביקש כמה פעמים. אחרי שחזר והפציר אמר לו הגרא"ל זצ"ל: על ציצית. והיה לפלא בעיניו. ביציאתו מהגרא"ל עיין בציציותיו, וראה שהט"ק שהיה כשר בבוקר נפסל מן הדין והיה צריך להסיר אותו. וכשסיפר זאת הביא איתו הט"ק שהסיר והראה לשומעים את הציציות הפסולות, ויהי לפלא.

ה. אנשים מסוימים עשו עול נורא לר' יצחק לוינשטיין ולמרן זצ"ל, והיה אפשר לטפל בזה ולפרסם שקריהם, ודיבר עם הגרא"ל,